

Prírodné a kultúrne dedičstvo v časopise Krásy Slovenska

Kollár, D.: Natural and Cultural Heritage in Krásy Slovenska (Beauties of Slovakia) Journal. *Životné prostredie*, 2017, 51, 2, p. 101 – 104.

Our Krásy Slovenska (Beauties of Slovakia) journal was founded 96 years ago in 1921 – and it has the distinction of being the oldest continuously published journal in Slovakia. From the beginning, its motto was “Know Your Father!”, and it gradually progressed in this spirit by presenting research and other texts on the natural and cultural heritage of Slovakia. These professional and popular scientific texts currently form almost the entire content of the journal. Today, Krásy Slovenska, still continues to increase the visibility, and spread interest in cultural tourism and exploration of the beauty of Slovakia through the promotion of nature, culture and art in individual Slovak regions.

Key words: Krásy Slovenska (Beauties of Slovakia) journal, history of the Krásy Slovenska journal, cultural heritage of Slovakia, natural heritage of Slovakia, cultural tourism

Presne pred 96 rokmi v roku 1921 vznikol časopis *Krásy Slovenska* – dodnes najstarší kontinuálne vychádzajúci časopis na Slovensku. Svetlo sveta uzrel vo vtedajšom Liptovskom Svätom Mikuláši a hlavným iniciátorom jeho vzniku bol Miloš Janoška. Heslom časopisu bolo od začiatku „Poznať si svoju otčinu!“ a v duchu prezentácie prírodného a kultúrneho dedičstva Slovenska časopis postupne napredoval. Prežil dodnes všetky režimy a búrlivé obdobia 20. storočia a v súčasnosti stále združuje okolo seba ľudí, ktorým naša krajina nie je ľahostajná a majú ju radi.

Zrod časopisu *Krásy Slovenska*

Učiteľ, milovník Slovenska, aktívny športovec a turista, vydavateľ a publicista Miloš Janoška napísal vo svojich pamätiach v roku 1963: „*chceli sme turistiku na Slovensku rozprúdiť osobitným slovenským časopisom propagujúcim návštevu našich prírodných krás*“ (Janoška, 1963). Predchádzalo tomu Janoškovo prijatie miesta tajomníka v liptovskomikulášskom spolku *Tranoscius*, kde ako účtovník pôsobil už aj Pavol Stacho (Kollár, 2011a). Obaja spolu s ďalšími priateľmi intenzívne pociťovali nedostatok propagáciu slovenskej turistiky a prírodno-turistický časopis mal byť podľa nich najlepším prostriedkom k jej ďalšiemu rozvoju a ochrane.

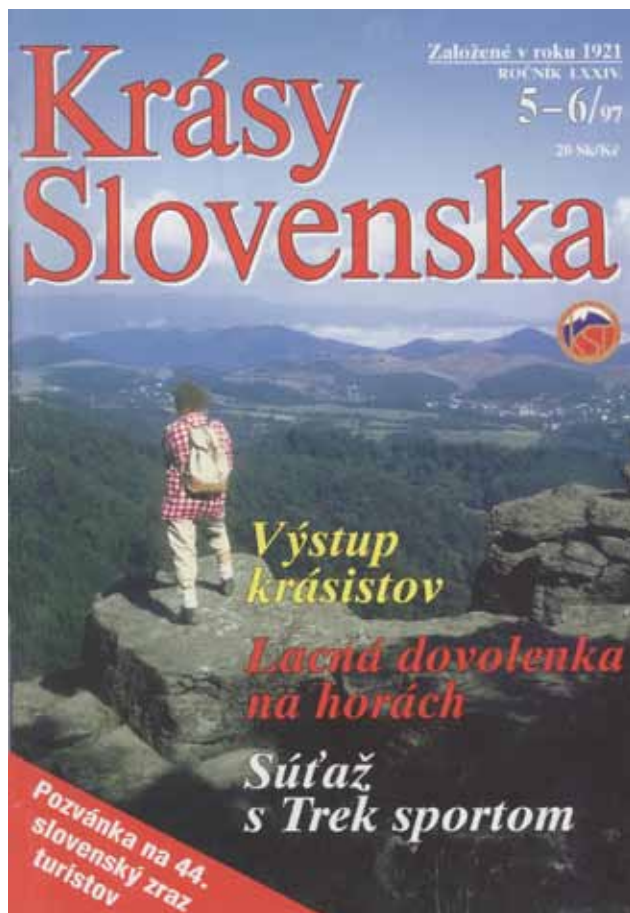
Činnosť spolku *Tranoscius* bola v tomto období už veľmi rozmanitá a počet ním vydaných kníh bol porovnateľný s počtom kníh, ktoré vydávala Matica slovenská. Spolok vydával knihy rôzneho zamerania: od beletrie cez náučnú literatúru až po školské učebnice. P. Stacho ako účtovník pôsobil v *Tranosci*u takmer päť rokov. Bol tam teda práve v rokoch, keď spoločne s M. Janoškom rozvíjali činnosť v oblasti turistiky a najmä chystali vydávanie

turistického časopisu, ktorý na návrh Janošku dostal názov *Krásy Slovenska*.

„*Stacho o našom úmysle napísal svojmu priateľovi Matejovi Sopkovi, typografovi vyučenému u Karola Salva v Ružomberku, že ideme vydávať slovenský časopis turistický, keď naša snaha založiť a udržať slovenský turistický spolok zlyhala. Ale aby sme svoj úmysel – vydávať Krásy Slovenska – mohli aj uskutočniť, potrebujeme finančnú pomoc aspoň do začiatku, a preto Stacho požiadal Sopku, aby sa ujal vecí v Amerike i u svojich známych*“ (Janoška, 1963).

Od slov nebolo ďaleko k činom zvlášť potom, keď zbierkou pomohli aj americkí Slováci. Celé to zorganizoval Stachov priateľ Matej Sopko, ktorý dokázal zozbierať na tú dobu veľkú finančnú čiastku (5 000 Kčs) a tak sa M. Janoška spolu s P. Stachom mohli pustiť ako prví redaktori do práce, aby prvé číslo čím skôr uzrelo svetlo sveta: „*Ja kreslil som i titulnú stranu obálky časopisu, a aj niektoré grafické ozdoby, podľa ktorých dali sme vyhotoviť štočky. O tlačení, korektúre, expedícii dohovorel som sa s miestnym majiteľom kníhtlačiarne a knihárne Františkom Klimešom, ktorý ochotne išiel nám po ruke, lebo ved’ bol to i jeho záujem, aby sa nádejný časopis tlačil u neho. O veci písal som bol aj niekoľkým priateľom, o ktorých som predpokladal, že ako milovníci slovenskej prírody radi sa pripoja a príjmu spolupracovníctvo v redakcii *Krás Slovenska*. Tak stali sa spolupracovníkmi: brat Dr. Jur Janoška, Jozef Sivák, Anton Straka, Matej Sopko a prof. Ján Volko. Redaktormi sme boli: ja a Pavel Stacho. Ako vydavateľia boli sme: ja a Matej Sopko. Tak na našu nemalú radosť vyšlo začiatkom roku 1921 prvé číslo *Krás Slovenska**“ (Janoška, 1963).

Prvý článok pod názvom *Naše hory* pochádzal z pera J. Siváka a bol vyznaním slovenským horám. V druhom článku predstavil M. Janoška túru *Hrebeňom Bašty* zo Štrbského plesa a v ďalšom článku opísal P. Stacho krá-

su Šútovského vodopádu. Nasledovalo Janoškovu predstavenie Liptovských holí ako oblasti turistickej a takisto Ružomberka ako významného turistického východiska. Posledným článkom úvodného čísla M. Janoška predstavil viaceré výstupové a zostupové trasy na Kriváň. Na záver nechýbali ani rôzne turistické drobničky väčšinou z oblasti Tatier a odkazy redakcie. S troškou zveličenia možno prvé číslo časopisu nazvať *Krásami Liptova a Tatier* (Kollár, 2011a). Je to však pochopiteľné z pohľadu miesta jeho vzniku a vtedajšieho turistického povedomia.

Už v úvodníku prvého čísla si priatelia vytýčili heslo časopisu „Poznajme otčinu!“ a jedna z ich ďalších myšlienok načrtla i hlavný cieľ časopisu platný až do dnešných dní: „Ide nám o povznesenie turistiky na Slovensku, ako v kraji v tomto ohľade zanedbanom, ale eminentne turistickom“ (Kollár, 2016).

„Predplatné určili sme na ročných Kčs 42, do cudziny Kčs 50 a do Ameriky 1,20 dolára. Už vopred sme si nadobudli adresy možných predplatiteľov. V prvom roku bolo odberateľov niečo vyše 1 000. Časopis rozposielali sme v 1 200 exemplároch. Prvé číslo tlačilo sa vo vyššom počte. Nemal som dosť času venovať sa propagande a sústavnému napomínaniu neplatiacich. Ale bol som rád, že časopis existuje a že robí turistike dobrú službu. Keby som sa bol mohol viac venovať administrácii a vôbec hmotnej stránke časopisu, iste by bol vzrástol počet predplatiteľov, čo by bolo malo priaznivý účinok i na obsahové zdokonalenie,

lebo je možné, že by sa bolo stalo možným aspoň skromne odmeniť literárnych prispievateľov. Platil som len vd'ačným dobrým slovom. Keby prispievatelia boli odpadli a keby neboli aj oni dobrovoľne dopisovali, Krásy Slovenska boli by bývali odsúdené k skorému zániku“ (Janoška, 1963).

Po počiatočnom sľubnom rozbehu v rokoch 1921 – 1923 vyslovil zakladateľ *Krás Slovenska* M. Janoška isté sklamanie vyplývajúce z menšieho počtu predplatiteľov, ako uvažovala redakcia a najmä štvrtý ročník bol v živote redakcie veľmi komplikovaný. Už prvé dvojčíslo vyšlo s oneskorením. Nepravidelnosť vo vydávaní podmienil na jednej strane štrajk v tlačiarňi F. Klimeša v Liptovskom Mikuláši a na druhej strane ekonomické ťažkosti redakcie. Pribudlo veľa neplatičov a redakcia tento ročník dokončila len s vypätím všetkých síl: „Stávalo sa, že jednotlivé čísla nevychádzali pravidelne, ale so značným meškaním. Neraz i preto, že nemal som dosť látky do čísla, nemal som dosť rukopisov, ale v nejednom prípade bola tomu na vine aj kníhtlačiareň, že ani ona pre iné práce nevedela dodržať pravidelnosť. Časopis, čo do úpravy, snažil som sa zdokonaľiť aj lepšími ilustráciami na kriedovom papieri. To sa síce páčilo, ale predplatiteľov nepribudlo. Preto v neskorších ročníkoch vydávanie časopisu mohlo sa nazvať vegetovaním. Ale jednako len žili, trvali, vychádzali a konali dobrú misiu. Na vydávanie dostal som temer každý rok od župy Podtatranskej a neskôr od Krajinského úradu peňažnú podporu vo výške najviac Kčs 5 000. Bola to síce dobrá pomoc, ale hlavnou vzpruhou bolo by pravidelné pribúdanie predplatiteľov. No pri úradnej a inej zaujatosti nemal som času vyvinúť účinnú propagandu“ (Janoška, 1963).

Najkritickejším rokom vo vydávaní *Krás Slovenska* bol azda rok 1925. Prvé číslo vyšlo s veľkým oneskorením až v lete a hlavný iniciátor a zakladateľ časopisu M. Janoška sa v úvode posťažoval na veľké problémy spojené s jeho vydávaním. Zároveň oznámil, že piaty ročník bude rozdelený do dvoch rokov (1925 a 1926), a vyjadril nádej, že časopis sa podarí skonsolidovať a najmä finančne utiahnuť. Ďalšie obdobie existencie časopisu bolo aj z tohto dôvodu plné zmien. Majiteľom a vydavateľom *Krás Slovenska* sa stal Klub československých turistov a predovšetkým jeho odbor v Liptovskom Mikuláši. Časopis však naďalej redigoval M. Janoška, ktorý pritom využíval všetky svoje predchádzajúce skúsenosti. Už nadpis predslovu prvého čísla v roku 1927, ktorý formuloval nový majiteľ a vydavateľ, bol veľavravný: „Ideme ďalej!“ a začínal sa vetou: „Rozhodli sme sa vydávať Krásy Slovenska ďalej, aby priekopnícka práca predošlého vydavateľa nevyšla nazmar, ale zdokonalená pomohla nám dosiahnuť cieľa – spracovať Slovensko turisticky tak, aby sa v ňom dobre mohli cítiť nielen naši turisti, ale i cudzinci“ (Kollár, 2016).

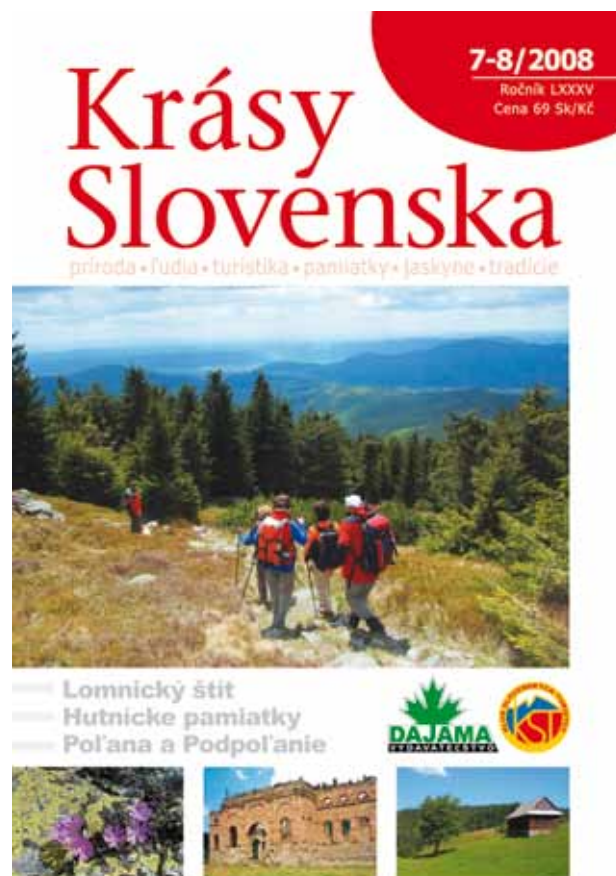
Prírodné a kultúrne dedičstvo v časopise Krásy Slovenska

Po obsahovej stránke v prvých ročníkoch časopisu dominovala téma Tatier – Vysokých, Západných a Nízkych. Príspevky takpovediac zo severného Slovenska

tvorili väčšiu časť obsahu prvých čísel časopisu. Turistika v ponímaní úvodných ročníkov časopisu bola skôr zameraná na vysokohorský štýl, a preto tatranské články prinášali informácie o horolezeckých výstupoch na najkrajšie štíty a alpinizme. V tatranskej problematike však nechýbali ani zážitky z lyžiarskych a turistických prechodov dolín a rôzne postrehy k rozvoju turistiky v Tatrách. Až v neskorších rokoch sa začali viac objavovať aj články z iných regiónov Slovenska a obsahovo-regionálna štruktúra sa stávala vyváženejšou. Tatry však vždy v histórii časopisu, najmä v medzivojnovom období dominovali a z toho sa odvíjali aj hlavné témy – vysokohorská turistika, alpinizmus a lyžovanie (Kollár, 2011b).

Okrem „turisticko-prírodného“ obsahu však čoraz významnejšiu úlohu z hľadiska spracovávaných tém zohrávala problematika prírodného dedičstva Slovenska a jeho ochrany. Dokonca v období prvej Československej republiky (do roku 1938) sa časopis zapojil aj do tzv. hnutia na ochranu prírody. Bolo v ňom uverejnených niekoľko článkov na podporu snáh o ochranu vzácných a ohrozených druhov (Ambróz, Padyšáková, Greschová, 2011). Redakcia zverejňovala dokonca aj legislatívu, napr. štatút župy liptovskej o ochrane prírodných znamenitostí, umeleckých a historických pamiatok. Keďže základom uplatňovania environmentálnej legislatívy je výchova a vzdelávanie, časopis venoval aj tejto problematike pozornosť. Podporoval aj slovensko-poľskú turistickú a ochranársku spoluprácu v Tatrách a v roku 1934 bol práve v *Krásach Slovenska* prvýkrát v slovenskom jazyku publikovaný kompletný projekt Tatranského prírodného parku, ktorý uverejnil prof. Karel Domin. Stál v čele snáh o ochranu prírody Tatier. Informácie o projekte boli pritom v časopise uverejňované aj predtým. Počas pomernej stagnácie aktivít štátnych orgánov v oblasti ochrany prírody v období vojnovnej Slovenskej republiky (1939 – 1945) sa ju snažila redakcia časopisu oživiť – v ročníku 1943/1944 napr. uverejnila článok *Ochrana pamiatok a prírodných krás*. Podobne v prvom povojnovom ročníku 1945/1946 bol uverejnený aktualizovaný projekt Tatranského národného parku. Časopis apeloval na jeho urýchlené zriadenie a ochranu ohrozenej tatranskej prírody (Ambróz, 2011).

V období socializmu z pozície člena redakčnej rady *Krás Slovenska* problematiku ochrany prírody zastrešoval najmä Juraj Pacl, ktorý aj prispieval do časopisu svojimi filozoficky ladenými článkami o všeobecných problémoch ochrany prírody, pričom ako hydrológ sa venoval najmä ochrane vôd – okrem iného tatranských plies. O konkrétnych aktivitách štátnej ochrany prírody písal najmä Jozef Klinda a od začiatku 80. rokov 20. storočia začali v časopise informovať o svojich aktivitách a zámeroch aj dobrovoľní ochrancovia prírody a pamiatok pod vedením Mikuláša Hubu. Na návrh vtedajšieho šéfredaktora Tibora Sásika vznikla pre tento typ príspevkov osobitná rubrika s názvom *Angažované spravodajcovstvo*, ktorá okrem autentických informácií a zážitkov poda-

ných zväčša netradičným štýlom prinášala i kritiku aktuálneho stavu, na tie časy nezvyčajne otvorenú (Ambróz, 2011).

Téma prírodného dedičstva a jeho ochrany sa od Novembra 1989 stala predmetom diskusie najmä tam, kde sa záujmy ochrany prírody a rozvoja turistiky a cestovného ruchu dostávajú do konfliktu. *Krásy Slovenska* sa venovali napr. polemike medzi zástancami voľného pohybu a pobytu v prírode a tými, ktorí majú v náplni práce takéto aktivity na chránených územiach regulovať v záujme ochrany prírody. Časopis sa opakovane venoval napr. aj problematike veternej kalamity, ktorá postihla v novembri 2004 tatranské lesy či polemike k novej zonácii Tatranského národného parku. *Krásy Slovenska* pravidelne prinášali informácie zo sveta ochrany biotopov, chránených vtáčích území, vzácných a ohrozených druhov rastlín a živočíchov, sústavy chránených území Natura 2000, lokalít svetového prírodného dedičstva UNESCO. Prírodným hodnotám a ich ochrane sa časopis venoval aj v rámci profilov jednotlivých regiónov Slovenska a ochrana prírody bola aj takmer pravidelnou súčasťou profilových rozhovorov s poprednými osobnosťami spoločenského života na Slovensku. Ochrana prírody zvlášť rezonovala napr. v rozhovoroch s Mikulášom Hubom, Jánom Lacikom, Mariánom Geišbergom či Jánom Mičovským. Tým, ako časopis *Krásy Slovenska*

popularizoval ochranu prírody, uverejňoval poučné články o ochrane prírody, ale aj mnohé návrhy a výzvy, prispel aj k formovaniu environmentálneho povedomia obyvateľov Slovenska (Kollár, 2011c).

Po tom, ako sa v druhej polovici 20. storočia ustálilo zameranie časopisu okrem propagácie prírodných krás a zaujímavostí Slovenska, cestovného ruchu, turistiky, prírodného dedičstva či ochrany prírody, stále väčší priestor časopis venoval aj kultúrnemu dedičstvu Slovenska, a najmä národopisu. V redakčnej rade sa postupne sformoval kolektív aktívnych spolupracovníkov a spoluautorov časopisu z hľadiska kultúrno-geografických tém a redakcia v porovnaní s predchádzajúcim obdobím zamerala väčšiu pozornosť na kultúrno-historické pamiatky a potrebu ich ochrany. Okrem pamiatok, ktoré sú dnes zapísané do Zoznamu svetového kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO, dostali veľký priestor najmä hrady a fortifikačné či technické pamiatky. Objavili sa aj príspevky o mnohých sakrálnych pamiatkach, počnúc veľkými gotickými a barokovými stavbami a končiac drevenými kostolmi. Staré umenie majstrov bolo prezentované nielen v jeho materiálnej, ale aj duchovnej podobe. V tomto období sa v časopise začala čoraz častejšie objavovať aj téma ochrany kultúrno-historických pamiatok. Nepochybne to súviselo aj s postupným vyhlasovaním mestských pamiatkových rezervácií, o ktorých redakcia časopisu publikovala viaceré články. Možno aj zásluhou časopisu sa problematika ochrany vzácneho kultúrneho a pamiatkového dedičstva dostala viac do povedomia verejnosti a komunistická moc v krajine bola z tohto hľadiska aspoň čiastočne limitovaná.

S kultúrno-geografickou problematikou je úzko spojený aj záujem o národopis, ktorého štúdiom priamo súvisí so štúdiom kultúrneho dedičstva a krajiny. Táto téma bola časopisu vždy blízka a časopis pravidelne sprístupňoval informácie o ľudovej kultúre a hodnotách ľudového umenia a vidieckeho života na Slovensku, ale zavše aj v zahraničí – o krojoch, ľudovej architektúre, zvykoch, remeslách a pod. Avšak pozornosť venoval aj kultúrnym javom, ako sú literatúra, divadlo, hudba a výtvarné umenie. Často uverejňoval napríklad básne P. O. Hviezdoslava a iných básnikov. Objavovali sa v ňom aj básne pomerne málo známych autorov, pričom mnohé z nich mali nadčasový význam. Priebežne sa v časopise uverejňovali témy prírody alebo krajiny spracované v podobe prózou písaných esejí s literárnou hodnotou. V prvých rokoch sa v časopise objavovali aj informácie o vydaných dielach krásnej literatúry. Neskôr takmer každé číslo uvádzala poézia a v časopise sa takmer pravidelne objavovali články zo seriálu pod názvom *Literárny zemepis Slovenska*, napr. v každom čísle predstavil jednotlivé okresy a miesta spojené s najvýznamnejšími slovenskými spisovateľmi. Čitateľom postupne poskytol zaujímavé informácie o prostredí, v ktorom sa narodili, žili alebo pôsobili. Refaz článkov

bola putovaním po literárnych stopách a určite dobre poslúžila aj pri výučbe slovenského jazyka a vlastivedy na školách. Aj ďalší nový seriál nazvaný *Umenie* prinášal poučné príspevky najmä o slovenských maliaroch a ich tvorbe.

Nová redakcia, ktorá vydáva *Krásy Slovenska* od roku 2004 dodnes, nadviazala na predchádzajúce obsahové zameranie časopisu a naďalej sa venovala predovšetkým prírodným a kultúrnym zaujímavostiam, turistike a cestovnému ruchu na Slovensku. K tradičným a osvedčeným rubrikám pribudli mnohé ďalšie. V každom čísle bol napr. predstavený podrobnejšie jeden región Slovenska so svojimi kultúrno-historickými pamiatkami a zaujímavosťami. Okrem pravidelných rubrik (*Z archívu*, *Túry do literatúry*, *Z výstavných siení* atď.) boli postupne do jednotlivých čísel príležitostne vkladané 16-stránkové plnofarebné tematické prílohy pripravované v spolupráci s Ministerstvom kultúry SR s tematikou hradov a zámkov, ľudovej architektúry a kultúry, mestských pamiatkových rezervácií a podobne.

* * *

Odborné a populárno-vedecké texty o prírodnom a kultúrnom dedičstve Slovenska tvoria aj v súčasnosti takmer celý obsah časopisu s celoslovenskou pôsobnosťou, ktorý v tomto roku oslávil 96 rokov od svojho vzniku. Hoci je najstarším kontinuálne vychádzajúcim časopisom na Slovensku a v celej svojej histórii prezentoval príspevky o prírodnom a kultúrnom dedičstve Slovenska, v tejto činnosti pokračuje aj naďalej. Cieľnou propagáciou prírody, kultúry a umenia v jednotlivých regiónoch Slovenska sa aj vďaka časopisu zvyšuje návštevnosť a záujem o kultúrny turizmus a ich poznávanie. Na záver zostáva len zaželať časopisu, aby sa v tejto kondícii dožil minimálne 100 rokov a čo najdlhšie pôsobil na slovenskom mediálnom trhu.

Literatúra

- Ambróz, L.: Výstava 90 rokov časopisu *Krásy Slovenska*. Liptovský Mikuláš: Múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva, 2011.
- Ambróz, L., Padyšáková, J., Greschová, E.: Miloš Janoška a *Krásy Slovenska*. *Krásy Slovenska*, 2011, 88, 1 – 2, s. 12 – 14.
- Janoška, M.: Po stopách pamäti. Liptovský Mikuláš: Múzeum Jána Kráľa, 1963, 480 s.
- Kollár, D.: 1921 – rok vzniku časopisu *Krásy Slovenska*. *Krásy Slovenska*, 2011a, 88, 1 – 2, s. 9 – 11.
- Kollár, D.: *Krásy Slovenska* v prvej polovici 20. storočia. *Krásy Slovenska*, 2011b, 88, 3 – 4, s. 10 – 12.
- Kollár, D.: *Krásy Slovenska* v 21. storočí. *Krásy Slovenska*, 2011c, 88, 5 – 6, s. 13 – 14.
- Kollár, D.: Miloš Janoška – život a *Krásy Slovenska*. Bratislava: Dajama, 2016, 96 s.

RNDr. Daniel Kollár, CSc., dkollar@dajama.sk
Redakcia časopisu *Krásy Slovenska*, Ľubľanská 2,
831 02 Bratislava